

LUKÁCS GYULA:

Polizei-stunde

Buszk szűk utcáin, mint búsuló fekete kripták között a szél, minden este végigsuhant a „polizei-stunde“-t jelző kürtszó, hogy kaput nyisson a csendre. Ebben a néma lengyelországi városkában nem igen akadt már személy, aki a fenyegető kürtszóra behúzódott volna lakásába. Házai kihaltak, utcái még nappal is néptelenül tátongtak, s ha egy-egy őrzőjárat végigvonult az aszfaltokon, lépteinek visszhangja átdörömbölt az egész városon és ott halkult el valahol a volt uradalom istállóinak sárga falai alatt.

Buszk úgy élősködött Lengyelország testében, mint egy hatalmas múzeum. Mint egy ősi, ittfeledezt gettó misztikus maradványa. Katolikus templomát a lengyel idők alatt csak az uradalom cselédei és tisztviselői látogatták, akik alig jelentették a lakosok egy ötödét. A polgárságot a szent zsidók alkották, mereven tartva magukat az írás előregedett törvényeihez. Titokzatos alakú emeletes házakban laktak és boltozatos folyosókra nyíló szűk szobácskákból, ajtatos szívvél, nagy tudniakarással tanulmányozták a talmudot.

A városka két népe jó viszonyban élt egymással. A zsidók nem zavarták a szent misét, s a lengyelek nem mosolyogták le a naiv áhitatot, ha beállt szombat komoly ünnepe. Rosszakarátú babonák, buta előítéletek nem választották el a két nép együttjátszó gyermekeit egymástól. Ha nem jött volna közbe 1941 barbár esztendeje, talán örök titok maradt volna ebben a békés fészekben, hogy néha születni is bűn.

A történelemnek ebben a brutális esztendejében végigdübörögtek Buszk utcáin a „Senderkompanie“ vérestalpú tankjai. Feketeruhás hóhérok terelték ki a lakókat a Lemberg felé vezető útra és helyezték el ebben a nyirkos kaszárnyában, amelynek ijesztő dombjain még száz esztendő múlva is csak sápadtan sarjadt majd ki a fű.

Ezután a gyilkos tatárjárás után elcsendesültek Buszk sikátorai. Az idegeiben összeroppant katolikus plébános hosszú nagypénteket fogadtatott híveivel, s még a templom harangjai is bús hallgatásba mélyedtek. A város szabad prédájává vált minden átvonuló katonaságnak, s rövid pár hónap múlva már a kirabolt temető rideg látzatát adta. A garázdálkodók kifosztották a lakásokat, az ajtókat ablakokat letépték, a lépcsőkorlátokat feltűzték és a szétépett ágyneműk toltömegei heteken keresztül úgy gomolyogtak az utcák felett, mint szeszélyes forgószélbe került fáradt hópelyhek.

Olyan lett a város, mint egy nyitvamaradt szájú halott, amely néma fenyegetésével szörnyű átkot szór gyilkosai fejére.

A holtra rémült lengyeleket nem érdekelte az esti kürtszó: A „Polizeistunde“. Azok már a kora délutáni órákban bezárkóztak vac-

kaikba, bereteszelték ajtóikat és reszkető kézzel vetettek keresztet magukra, ha automobil szirénája süvöltött végig az esten. Előhalottak voltak és a forradalomra serkentő tüzeknek szikrája sem parázslott lelkükben. A földkaszárnyák népe, ott a Lembergi út mentén, nem is hallhatta már a kürtszót. Ők igazi halottak voltak és nyugalmukat nem zavarhatta meg a koniuktura mulandó kis vézszignálja. Annál jobban érdekelt bennünket, munkaszolgálatosokat, a fasiszta mozgóvesztőhelyek halálra szánt legényeit. Ismertük a kemény utasítást, amelyet a „Feldgendarmerie“ mindig végre is hajtott, és nem akartunk könnyelmű özszeütőközésbe kerülni a felelőtlen golyókkal.

Ebben az esetben nem tudtam eleget tenni a tilos időszakot jelző komor kürtszónak. Dubnóból érkeztem állomáshelyünkre Buszkba, miután a honvéd-kórház, mint malária-gyanús munkaszolgálatost nem volt hajlandó befogadni. Fegyveres kísérőm, akivel egyébként jó viszonyban éltem, Dubnóban kedves ismerősére akadt és ott maradt. Harmadmagammal kifogtam egy nyugatra induló tehergépkocsit és a déli órákban indultam Buszkba.

Indulás előtt földiekre bukkantam Bocskay történelem-megviseite várában. A pincében, a középkori börtönök rozsdás rácsai megett találkoztam két fiatal munkaszolgálatossal: Fenyvessel, a hírlapíróval és Deutsch-csel, a pappal. Silány szalmatőreken feküdtek viaszszárgán, fúrunkulusokkal borítottan, mint a bélpoklosok. Aligha talált még művész tökéletesebb modellt a siralomház vászonravetésére ennél a penészszagú cellánál. Keserű szájjal panaszkodtak, nem hittek a hazatérésben. Csak én voltam nagyfiú. Csak én igyekeztem adni a magában biztos fenegyereket. Lázgyötört, eszelős hangon, amely aligha lehetett meggyőző, hajtogattam kishitőségük felé:

— Hazamegyünk! Igenis hazamegyünk. — A háború már kitombolta magát, s csak azok nem térnek haza, akik visszaesnek akarataukban!

A zsurnaliszta erősebb volt. Udvariasan mosolygott az erőltetett vigasztalási kísérlet felett, míg a kis rabbi komor maradt. Egy pontra szegezte bágyadt szeméit és szinte zokogva hajtogatta:

— Nem, haver, mi zsidók nem térünk haza. Bennünket elítélt az Úr. Nekünk pusztulnunk kell és én még ma eltávozom. Nem látom többé szülővárosomat. Te remélhetsz, Te esetleg hazatérhetsz, de mi, soha. Ne lázadozz az Isten akarata ellen, ha értesülsz halálomról, és öleld meg helyettem Szabadkát. Én meghalok... Igenis meghalok... és velem együtt minden zsidó...!

Szörnyű utam volt Lengyelország hideg telén keresztül Dubnótól Buszkig. Szalmába fúrtam magam a tehergépkocsi kasában és nyitott szemmel néztem, mint fut a délután szürke színe haragos ultramarinba. Elrohantunk Radziwilovó üszkös romjai mellett, majd végtelen hőmezők meresztették ránk kékes fehérségüket. Beteg voltam, nagyon beteg és nem tudtam megszabadulni a haldokló pap jóslatától. Bár fáztam és szenvedtem az utat, mégis rettegtem Buszktól, ahol már beteljesült a rabbi sötét előrelátása. A kimerültség és izgalom dermedt álomba kényszerített és elvesztettem uralmamát értelmem felett. Arra ébredtem, hogy a kocsi megállt:

— Ébredj munkaszolgálatos, mert megfagysz. Megérkeztünk Buszkba, de a szállásodig nem tudlak vinni, nem térhetek le az útról. Sietnem kell Lembergbe. Mozogj, mozogj, mert múlik az idő!

Esti kilenc óra lehetett s a város felett terjeszkedett a „Polizeistunde“ sejtelmes fenyegétese.

A kocsi vezetőnek igaza volt. Potyautas voltam és nem kérhettem, hogy kedvemért két kilométerrel lekanyarodjon útjáról. Lemásztam és az automobil tovább rogott.

A hold fénye nyomán fekete árnyék kísérte a lépéseket. A sárga karszallag fekete ponttal vörös posztó a német csendőrség szemében, nem ajánlatos megindulni a táborba. Meg kell húznom magamat valamelyik elhagyott házban, ha nem akarok reggelig megfagyni. Választani könnyű. — Minden ház elhagyatott, mindez ház egy-egy rideg, gazdátlan szálloda.

— Tessék nyájas vendég belépni a kapun. A szobákat valamikor fűtötték.

Távolról lépések visszhangzanak. Talán a csendőrség...?

— Árnyékba, mielőtt eldördülnek a fegyverek!

Az utcakereszteződésnél végighalad öt világoszöld ruhás géppisztolyos. Mogorva sasikj aikon megtörik a holdfény. — Csendőrök,

— Be a szállodába. Talán még lesz egy szobája, amelynek megmaradtak az ablakai...!

Boltozatos, alagútszerű kapunyílás, szárnyak nélkül. A hold gyéren rávilágít az emeletre kanyargó kopott falépcsőkre. Döngő, korhadt lépcsők, talán többszáz évesek. Kriptafolyosó, málottvakolatú, süket falakkal. Sötét hall, több ajtónyílással, természetesen, ajtók nélkül. A tátongó ablaknyílásokon keresztül betör a hold halvány fénye és megvilágítja a padlókon felgyülemlett szemetet: szalma, toll, papírhulladék, konzervdobozok, vakolat-máladék. A nyugtalanító csendet elviselhetetlenné teszi a dermesztő hideg. Huzatmentes, tiszta zug nem található sehol. Itt lehetetlen maradni, tapogassunk csak tovább... tovább...

A folyosó L alakban folytatódik. A holdfény már nem kíséri a kutatót és csak az öngyújtó sárga lángja ad pár lépésre tájékozódási lehetőséget. A tapogató kéz végigsimít a falra erősített fém mezűzén. Sarokszoba. A holdfény csak pár centiméteres csíkban szűrődik be az egyik ablakon, amely elé valaki, akit bántott a huzat, rozoga könyvszekrényt húzott. A szekrény ajtaja nyitott, alján, ahol valamikor könyvek sorakozhattak, ideiglenes fekhely papírhulladékokból. Valaki ezen már egyszer meghúzta magát. — Talán én is behúzódhatnék egy éjszakára?

...Habozok. — Lehet ez a zug fertőzött is. — A front tele van nyavalyákkal... Tetű, tífusz, kolera, vérhas... Jobb lenne talán lábon bevárni a hajnalt? Nem. Ebbe a koporsóba én nem fekszek!

Az ösztönök erősebbek az értelemnél. A kimerültség nagy úr. Lehetetlen értelmi érvekkel meggyőzni. A hely magától kínálkozik, s ha az ajtót magamra húzom, valószínű a hideget is könnyebben viselem el...

— Menjek? — Ne menjek? — Menjek? — Ne menjek?... Megyek. Ha más kibírta, én is kibírom. Mindössze négy-öt órától van szó...

Órák telnek lázas álmatlanságba. A vergődés fantáziaszülte zavaros filmje fut a szemek előtt, aludni lehetetlen. Lázas vagyok, tudóm köhögés tépi, gerincem ismeretlen alakú tárgyak törik. A lázfilm bonyolódik, még egyszer átélem a napot minden eseményével:

...Dubnó automobillal telített főtere. Balra Bocskay citadellája. Egyik sarkában mocskos katonakórház, cinikus orvosokkal, festettkörmű ápolónővérekkel, jajgató betegekkel... Nyirkos pincebörtön. Rácsai megett halálraszánt, beteg munkaszolgálatosok, köztük egy fiatal pap, aki halált jósol. Milyen könnyen teszi magáévá az elmulást. — Nem hal meg. A háború sorsa már eldőlt és mi mindannyian hazatérünk. Bennünket várnak a gyárak, őt a hívei. Ez a négy éves iskola felnyitotta a

szemeket, s utána majd összefolynak az indulatok. Ez után a vihar után nem maradhatnak társadalmi ellentétek.

A félelem talpra állít. Ha nem mozgok, megfagyok. Indulatos lépésekkel mérem a szobát, majd kimerülve ismét a szekrényhez tapogatózok. — Visszafeküdjek... Igen. — Visszafekszem, de előbb elrendezem a papírhalmot, amelyre lepihenek. A hold már befejezte aznapi küldetését és a szobácska koromsötét. Tapogatom a szekrény fenekét és valami a kezembe kerül. Kihuzom a szemét alól: vaskos könyv. Öngyújtóm felkattintom és belenézek. Cifra héber betűkkel teleírt lapok, dús illusztrációval. Szépirodalmi munka. Ezt majd magammal viszem, bár nem ismerem a héber írásjegyeket. Egyenlőre a fejem alá teszem.

Az öngyújtó fénye elalszik, lehelyezkedek és nyújtom kezem a szekrényajtóért, hogy magamra csukjam. Kezem valami hideg tárgyba ütközik. Nagy ég, mi ez?... A fagyott ujjak cipőt érzékelnek, de mozdítani nem lehet. Valami súly van rajta.

Rettenetes érzés vesz rajtam erőt és ész nélkül ugrok ki a szekrényből. Hajam az égnek mered. Reszkető kézzel lököm be a szekrény ajtaját, hogy öngyújtómmal mögévilágítsak.

A pislogó láng viaszfehér arcot von sárga fénybe. Alatta kifényesedett, hosszú kaftán. Több hetes halott, akit valaki, talán irgalomból, talán félelemből, a sarokba támasztott. A felmelegedett déli órák előre törték derekát, kezei lógnak és így, fehéren, hajlott-meredten olyan, mint a vendéget betessékelní igyekvő házigazda.

Az öngyújtó a földre esett, magam borzadva hátráltam kifelé. Éreztem, hogy rohan felettem az idő és az a tíz perc, amely alatt az utcára jutottam esztendőkkal megöregített.

Nem érdekelt a „Polizeistunde“. Rohantam a lefagyott havon, s mire társaimhoz értem, átvért a verejték.

Kísérőm másnap hazaért Dubnóból. Azzal állított be hozzám, hogy társam, a fiatal pap meghalt.

...Hallgattam, könnyeim befelé folytak. — Nem mondtam neki, hogy én ezt már tudom. Nem mondtam, hogy találkoztam vele pár órával ezelőtt, s hogy vele töltöttem az elmúlt borzalmas éjszakát.